

АПСОЛУТНИ ДАТИВ И ЗАВИСНА РЕЧЕНИЦА У *ЖИТИЈУ* *АРХИЕПИСКОПА ДАНИЛА II*¹

САЖЕТАК

У раду се на тексту *Житија архиепископа Данила II* анализирају синтаксичко-семантичке карактеристике апсолутног датива и конкурентни однос конструкције према временској зависној реченици, а потом и другим врстама зависних реченица. Пажња је посебно посвећена иновацијама које ово типично књишко средство у српскословенском језику испољава у односу на старословенски канон. Добијени резултати су упоређени са сличним истраживањима употребе апсолутног датива и њему функционално конкурентне зависне реченице у другим српскословенским текстовима како би се истакле стилске одлике језика Даниловог ученика, писца овог житија.

Употреба апсолутног датива у различитим функцијама и са различитим семантичким нијансама, као и мали број примера у којима је дошло до понародњавања ове конструкције, потврђују да текст остаје веран традицији, те да је писан вишим стилем српскословенског језика.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: апсолутни датив, *Житије архиепископа Данила II*, зависна реченица, српскословенски језик, функционални стилови.

1. Увод

1.1. Предмет и циљ рада

Предмет истраживања у овом раду јесте конструкција апсолутног датива (АД)² у *Житију архиепископа Данила II*. Овај рад има за циљ да, сагледавајући употребу ове конструкције у *Житију*, утврди у којим се функционално-семантичким пољима реализује и какав је њен однос према конкурентном средству које постоји у вернакулару – зависној реченици, нарочито у временском семантичком пољу. Пажња је посебно посвећена иновацијама које ово типично књишко средство у српскословенском језику испољава у односу на старословенски канон. Добијени резултати су упоређени са сличним истраживањима употребе АД и њему функционално конкурентне зависне реченице у другим српскосло-

¹ Овај прилог представља скраћену верзију мастерског рада, одбрањеног на Филозофском факултету у Новом Саду.

² У раду ће се користити следеће скраћенице: АД = апсолутни датив, АППз. = активни партицип презента, АППт. = активни партицип претерита, ПППз. = пасивни партицип презента, ПППт. = пасивни партицип претерита.

венским текстовима како би се истакле стилске одлике језика Даниловог ученика, писца овог житија. У том циљу, посебну пажњу смо усмерили на резултате употребе АД и зависне реченице у језику Данила II (Цолић 2015), с обзиром на то да је реч о два житија која се налазе у оквиру истог зборника.

1.2. Функционална раслојеност српскословенског језика

Диглосија хомогеног типа, друштвено-језичка ситуација у којој се у комплементарној дистрибуцији налазе два блискосродна језика, као одлика културног ареала *Slavia orthodoxa*, у српској средњовековној писмености се испољавала кроз употребу српскословенског и старосрпског језика. Српскословенски језик се схвата као виши стил и присутан је у делима која су везана за сферу сакралног, а српски народни језик као нижи стил и јавља се у делима која су везана за сферу профаног. Реализација једног од два језичка идиома, српскословенског и српског народног језика, условљена је жанром дела и његовим степеном сакралности, али и другим факторима: садржајем и тематиком текста, његовом наменом, пореклом (превод или оригинал) и образовањем писца или преписивача (Грковић-Мејџор 2007: 443–451).

Реализација српскословенског у функцији књижевног језика није у свим делима иста, те се генерално разликују виши и нижи функционални стил тог језика. Разлике међу њима се испољавају на лексичком и синтаксичком плану. Виши стил чува књишке синтаксичке и лексичке категорије, тј. оне особине књижевног језика по којима се он супротставља народном идиому. Нижи стил одликује понародњавање српскословенског језика, што подразумева одабир оних синтаксичких и лексичких средства из општег регистра средстава која постоје и у народном језику. Дакле, реч је о уклањању књишких конструкција, односно о свесном прилагођавању наслеђеног старословенског система језичким моделима српског говорног језика (Грковић-Мејџор 2007: 433–434).

1.3. Апсолутни датив

АД је својеврсна конструкција са функцијом зависне реченице коју чине активни и пасивни партиципи просте промене, који имају функцију предиката. Други саставни део такве конструкције чине речи са деклинацијом – именице, заменице, придеви, бројеви – и имају функцију субјекта. Тако изражен субјекат по правилу је другачији него што је онај у главној реченици. Партиципска и именска компонента, које се налазе у дативу, конгруирају и у роду и броју (Ђорђевић 1975: 175).

Различити погледи на порекло ове конструкције, која се јавља као корелат грчког апсолутног генитива, могу се поделити на две основне тезе. Прва је да је АД књишко средство настало прилагођавањем грчког апсолутног генитива

словенском систему. Уместо генитива у грчком, у старословенском је употребљен датив, што је условљено чињеницом да овај падеж у словенским језицима има статус падежа другог субјекта. Друга теза је да је АД изворно словенско средство. Данас преовладавају ставови да је реч о архаичној конструкцији која је словенског порекла.³ АД је средство које је постојало у прасловенском језику, али које је у време његовог распада било на путу одумирања, као последица постепеног прелаза синтетичке у аналитичку синтаксу. Утицај грчког језика огледа се у подржавању, тј. реактивирању ове конструкције (Грковић-Мејџор 2001: 17).

Конструкција АД је у старословенском језику била снажно синтаксички и комуникативно условљено језичко средство. Њена употреба је, на синтаксичком плану, била условљена неједнакошћу вршилаца радњи управне и зависне предикације и одсуством везника, док се њом на комуникативном плану изражавао секундарни реченични садржај, односно позадина главне пропозиције (Corin 1995: 259). Међутим, још у старословенском језику забележена су одступања од ових правила. Употреба АД у таутоагентним структурама забележена је у 5,3% случајева (Stanislav 1933/34: 13). Такође, потврђена је и појава субординираног или координираног везника уз ову конструкцију (Stanislav 1933/34: 22–24; Večerka 1961: 50; Corin 1995: 263).

Употреба наведених иновација процентуално је повећана у редакцијским језицима, а резултати потврђују и да се поље употребе АД шири. Поред забележених адвербијалних значења јављају се и нова попут начинског, потом функција адноминалног детерминатора и глаголске допуне, као и све чешћа реализација АД у функцији независне реченице.⁴

1.4. Однос АД и зависне реченице

У старословенском језику је постојала системска конкуренција између АД и зависне реченице. Иако су апсолутна конструкција и зависна реченица трансформи исте дубинске, субординиране структуре, они не представљају исто на формалном нивоу – АД је номинално средство са дифузном семантиком, која се конкретизује у одређеном контексту, а зависна реченица је вербална структура са финитним глаголским обликом и везником који јој омогућује прецизнију семантику (Грковић-Мејџор 2007: 51). АД је типолошки старије средство, а

³ Ову хипотезу доказују следеће чињенице: 1) апсолутне конструкције овог типа потврђене су и у другим индоевропским језицима (латински има апсолутни аблатив, грчки апсолутни генитив итд.); 2) потврђени су примери АД у украјинској народној књижевности, бугарским говорима, у старочешком, у белоруским правним документима, као и у староруском до XIV века (Грковић-Мејџор 2007: 148).

⁴ То потврђују истраживања следећих аутора: Грковић-Мејџор 2007: 290–308; Драгин 2007: 266–277; Курешевић 2006; Штрбац 2002: 5–18.

зависна реченица – уведена субординираним везником – представљала је новији синтаксички слој. Такво стање трајало је све до појаве првих забележених споменика старосрпске писмености, када се АД као номинално средство потискује из употребе и бива замењено вербалним структурама (Grković-Majog 2010: 69). Дакле, развој хипотаксе у словенским вернакуларима означава прелазак номиналног у вербални језички тип. Употреба АД у српскословенском језику добија књишки карактер и једна је од специфичности књижевног у односу на народни језик.

1.5. *Житије архиепископа Данила II*

Претпоставља се да је први настављач и ученик Данила II, аутор овог дела, био хиландарски монах Григорије из Корише, који је умро пре 1355. године. Он пише између 1337. и 1340. године и допуњује Данилов зборник *Житијем Стефана Дечанског*, *Житијем краља Душана* и *Житијем архиепископа Данила II*. Овај Данилов настављач саставља житија по истом обрасцу као и Данило, али уноси и неке елементе који говоре о обновљеном занимању за догађаје и сцене из овоземаљског живота. У литератури се наводи да се у одликама његовог стила спајају одлике Даниловог стила са традицијом Теодосијеве наративне експресивности (Богдановић 1991: 179–180).

Љ. Стојановић (1923: 104) и Мак Данијел (2008: 19–23) сматрају да је Данилов ученик чак и допунио *Житија краља Милутина* и *Драгутина*. Оно што је у њих уметнуо, према речима ових аутора, тиче се на првом месту Даниловог рада, уколико је он узимао учешћа у догађајима. Како је Данило написао *Житија краљева земље српске и архиепископа*, његов ученик и настављач је сматрао прикладним да попуни његов рад и каже оно што Данило о себи није хтео рећи. Данило пише стилем препуним библијских цитата који информације о световним догађајима бацају у други план, у чему је, иначе, врло штур, док његов ученик и настављач нема много цитата из Библије, јаснији је и пун извештаја о световним чињеницама (Стојановић 1923: 104). Да је дорадио *Житија краља Милутина* и *Драгутина* сведочи чињеница да су оригинали претрпели промене приликом састављања *Зборника*. *Житије краља Милутина* допуњено је последњим двома целинама, у којима се о Данилу говори у трећем лицу (он иначе о себи говори у првом), али и извесним информацијама које се односе на световне догађаје, као што су: прича о побуни Стефана Дечанског, његовом хватању и ослепљивању од стране Милутина, а потом и о његовом прогонству у Цариград. Исти доказ пронађен је и у *Житију краља Драгутина*, а односи се на Данилову мисију код Драгутина у којој се, такође, о Данилу говори у трећем лицу. Поменуте промене веома су вешто уклопљене у композицију. Друга интервенција у овом *Житију* тиче се поделе првобитног *Живота краља Дра-*

гутина на *Живот краља Уроша* и *Живот краља Драгутина*, додајући и једном и другом кратак, реторски увод (Мак Данијел 2008: 19–23).

Дакле, Данилов ученик је написао допуне *Житију краља Милутина* и *Драгутина*, *Житије Стефана Дечанског*, *Житије краља Душана*, а од животописа архиепископа, *Житије Никодимово* и *Житије Данилово*. Да је он, а не Данило, написао *Житије Никодимово* доказује се тиме што је Данило закључио свој рад за Никодимова живота. Потом у његовој доради *Житија краља Милутина* поменут је празник Никодимова посвећења као што је у *Житију Стефана Дечанског* поменут празник Данилова посвећења и, на крају, у оба *Житија* (Никодимовом и Даниловом) јавља се иста грешка у годинама њиховог архиепископовања (Стојановић 1923: 105).⁵ За разлику од Стојановића и Мак Данијела, Богдановић (1991: 180) сматра да је први настављач додао своја житија већ формираном зборнику, те у њему не треба гледати састављача и кодификатора *Даниловог зборника*.

1.6. Методологија рада

Анализа је вршена на тексту из лондонског репринта издања *Живота краљева и архиепископа српских* које је 1866. године приредио Ћ. Даничић. Он је за израду издања употребио три рукописа – два рускословенска из 1763. и 1780. године из тадашње митрополитске библиотеке у Сремским Карловцима и један српкословенски из библиотеке Лавовског универзитета, из XVI века.⁶ Ћ. Даничић је одабрао старији карловачки рукопис за основу свог издања због архаичнијег језика, али је, при изради, узимао у обзир и преостала два рукописа. Интервенције које је вршио свеле су се углавном на транслитеровање (Даничић 1866: V–XV).

Основна јединица анализе била је конструкција АД која се састоји од именске речи у дативу и партиципа неодређеног вида, који са именском речи конгруира у роду, броју и падежу. Међутим, у корпусу су забележени чести примери употребе једне именске речи у дативу која функционише као заједнички субјекат за више партиципа у низу. Такви примери анализирани су по принципу *један партицип – један АД*. Зависна реченица као конкурентно средство, анализирана је у оним синтаксичко-семантичким пољима у којима се појављује АД. При анализи смо указивали на случајеве где је постојала могућност вишеструке интерпретације конструкције, али је ипак једној дата предност због статистичке обраде, и то најчешће зависном значењу, будући да је оно типичније значење за АД. У обзир се узимао и шири контекст, од којег је врло често зависила сама интерпретација.

⁵ Грешка се објашњава писаревим рачунањем, и код Данила и код Никодима, у пуне године архиепископовања рачуна и годину постављења и годину смрти (Стојановић 1923: 110–111).

⁶ Ови рукописи нису једини преписи *Зборника*. Познати су још и нпр. Хиландарски, Београдски и Софијски препис (Трифунковић – Витић 1999: 117–121).

Синтаксичко-семантичком анализом примери су класификовани најпре према функцији коју врше у реченици, а унутар ње је очувана класична подела на АД са АППз. и АППт. У оквиру сваке функције представљене су и карактеристике одговарајуће зависне реченице. Пасивни партиципи анализирани су у оквиру посебне групе, будући да су њихова значења нешто специфичнија у односу на активне партиципе. Узимани су у обзир и други параметри који су могли бити значајни при одређивању конкретне интерпретације: они које се односе на саму конструкцију су вид и семантика глагола од којег је изграђен партицип, као и разна семантичка обележја номиналне компоненте, а они који се односе на целу реченицу јесу вид и време управног предиката, као и положај АД у односу на њега. Посебна пажња је посвећена редакцијским иновацијама, а реченица је посматрана у односу на старословенски модел. Резултати до којих се дошло статистички су представљени у закључку рада. Анализа корпуса пружила је увид у синтаксичко-семантички однос АД и зависне реченице у још једном делу српскословенске писмености, а резултати су тумачени са функционалностилског аспекта.

2. Анализа грађе

У *Житију*, које у Даничићевом издању заузима 50 страна А5 формата, конструкција АД је потврђена у 67 примера. Забележена је у функцији адвербијалног и адноминалног детерминатора, у позицији глаголске допуне, као и у значењу независне реченице. Најзаступљенија је у функцији адвербијалног детерминатора (43x), потом у функцији независне реченице (17x). У функцији глаголске допуне јавља се нешто ређе (5x), док је у функцији адноминалног детерминатора потврђена у најмањем броју примера (2x).⁷

2.1. АД у функцији адвербијалног детерминатора

На основу синтаксичко-семантичке анализе утврђено је да је АД у функцији адвербијалног детерминатора могао да исказује следећа значења: временско (32x), узрочно (8x) и поредбено (1x).

2.1.1. Временско значење

Од свих адвербијалних значења АД најчешће се јављао у временском значењу, као што се и очекивало – од 32 примера овог типа АД, у 13 случајева је потврђен АППз., а у 19 АППт. у оквиру конструкције.

⁷ Процентуални односи и табеларни прегледи дати су у закључку.

2.1.1.1. АД са АППз.

а) Будући да се АППз. означава радња која је симултана са радњом главног предиката (Ђорђевић 1975: 165), у анализираној грађи у највећем броју случајева (у 12 од 13 конструкција) потврђено је ово значење. Ради се о делимичној линеарној симултаности⁸ која подразумева истовременост две корелативне предикације само у једном делу њиховог трајања. АППз. изведен је искључиво од глагола несвршеног вида, а управни предикат од глагола свршеног вида у облику аориста. Такав АД интерпретира се зависном реченицом уведеном везницама *док/кад*. Уп. неке забележене примере:

1) И соуштоу семоу прѣподовѣномоу въ прѣво речѣньмѣ монастырн роушьсцѣмѣ, въздвнгше се ндоше онн безбожѣннн на хиландарѣ... (350/18–19).⁹ 2) Ёгда же бысть врѣме зорьное, семоу блаженомоу ходештоу около прѣга н часы поуштоу, възраѣвъ къ ѣднномоу мѣстоу високомоу, н бѣ ѣмоу видѣти јако пѣтице велнкыѣ летеште къ монастыроу томоу, ндѣже бѣ (351/9; 351/10). 3) речено бо естъ: крѣпѣкындѣ н велнкындѣ падаюштыннѣ недоштыннн да пакажотѣ се н пакы нечѣстнвындѣ падаюштыннѣ праведннн оустрашѣт се (355/30–356/1; 356/1–2). 4) И тако нмоу жнвоуштоу, по малѣ врѣмени прнспѣ съдрѣтноѣ разлѣченнѣ хрнстолюбнвомоу кралю Оурошоу... (361/30).

Потврђено је неколико примера АД у структурама са двоструком или шеструком темпоралном детерминацијом. У њима је главна реченична предикација одређена најпре темпоралним адвербом или номиналном синтагмом са темпоралним значењем, а потом и АД као кондензатором темпоралне клаузе. Функција АД јесте да сузи, спецификује временски одсек у који је већ смештена радња главне предикације адвербом или номиналном синтагмом.¹⁰ Уп. следећи пример: 5) Ёднноу бо дѣневн свнтаюштоу обрѣтѣ се по срѣдѣ таковынх ратннкѣ, н не чесо сѣтворннн, раздѣлнвъ тоу соушта чѣда ѣго, н ѣдннн поемѣше конѣе н протѣе потрѣбѣ стана нх прнѣѣгоше въ градѣ глаголеѣмнн Рѣднлѣ (346/19–20).

Необичан је следећи пример у којем конструкција АД може бити двоструко интерпретирана. Најпре, као реченица са значењем потпуне симултаности која подразумева паралелност две предикације у сваком сегменту њиховог трајања, а потом и као реченица са значењем итеративности коју уводи везник *кад* у значењу '*кад год*' или '*сваки пут кад*'. У другом случају ради се о контекстуално условљеној појави (Курешевић 2006: 50): 6) њемоу стоюштоу на молнтѣ въ

⁸ У вези са временском терминологијом у раду смо се ослањали на студију Антонић 2001.

⁹ У загради се даје страна / ред у којем се конструкција у издању налази. Примери су нумерисани да би се касније могло на њих упућивати.

¹⁰ Темпорални адверб и номинална синтагма функционишу као самостални темпорални детерминатори иако су у односу делимичне кореференције према АД односно темпоралној клаузи. Њихов однос је заснован на адисији и не подразумева субординацију. АД успоставља директну везу са реченичном предикацијом. Ово потврђује могућност издавања једног од детерминатора (Антонић 2001: 328–331).

ношти, н пришедь въ оти него многиы бѣды н страхованниа мѣтътанниа являаше се келюу (339/14–15).

б) У следећем примеру АД са АППз. интерпретира се као временска реченица са значењем антериорности.¹¹ АППз. је изграђен од глагола несвршеног вида събрати, а у позицији главног предиката налази се глагол свршеног вида у аористу. АД се налази у препозицији у односу на главну реченичну предикацију и интерпретира се као зависна временска реченица са везником *кад/пошто/након што*: 7) Бывъшоу же келюу въ мѣроу съвршеноу юноше, н яже потребъна богоу н чловѣкомъ любъзна, такова навъкъшоу н ина лоуѣша събраюштоу, видѣ него тако потребъна н всакынѣ обнѣаѣмъ оукрашена, възетъ него къ себѣ благоуѣствивын крааль Стефанъ Оурошь, н по малѣ показа келюу любовь съвршеноу (333/21).

У овој групи примера идентичност вршилаца радњи главног глагола и партиципа потврђена је два пута, што представља нарушавање првобитне норме (уп. пример бр. 2). Та ситуација се може објаснити прагматичким разлозима, односно дисконтинуитетом субјектата, насталим услед дистантности апсолутне конструкције и њене управне клаузе или промене семантичке улоге субјектата у те две предикације (Collins 2004: 165–166). Будући да је на комуникативном плану АД конструкција којом се исказује позадина главне пропозиције, примери њене употребе унутар таутосубјекатских структура не нарушавају овај принцип јер се и даље исказује реченични садржај који је секундаран у односу на главну предикацију (Corin 1995: 268–269).

Према речима Р. Вечерке (Večerka 1961: 51) номинална компонента у дативу унутар конструкције АД најчешће има обележје [живо +] односно [људско +] што је потврђено и у овој групи примера. У нашој грађи је у само једном примеру забележено одступање од такве ситуације – у примеру бр. 5 именица днь, дакле појам са обележјем [живо -].

2.1.1.2. АД са АППт.

а) У *Житију* је од 19 примера АД са АППт. употребљених у временском значењу, у 18 забележено значење временске антериорности, будући да АППт. означава радњу која се вршила или извршила пре главне реченичне предикације (Ђорђевић 1975: 170). АППт. најчешће је грађен од глагола свршеног вида, док је на позицији главног предиката у највећем броју случајева глагол свршеног вида у облику аориста. АД са значењем антериорности најчешће се јавља препонован управној предикацији чиме се иконички исказује хронолошки след секвентивних ситуација исказаних тим предикацијама (Павловић 2013: 150–151). У свим примерима забележена је препонованост конструкције АД. Овакав АД интерпре-

¹¹ Термини антериорност/постериорност употребљавају се да означе време вршења зависне радње која претходи/следи главној предикацији.

тира се реченицама које се уводе везницима *кад/пошто/након што*. Уп. неке забележене примере:

8) Доспѣвьшоу же кмоу възраста юнотъска, богъ прѣднлосръднын и прѣштѣдрин, благын чловѣколюбьць, съ радостню приидлен въсакого гредуштааго къ немюу, посылаеть и семюу блаженомюу свѣтъ свон и истинюу свою, и любовьною стрѣлою оутажвн сръдце кмоу, томоу хотѣти и того желати съ радостню словесы и дѣлы, слоухомъ же и отнда и подышаеннѣдъ (331/17). 9) И семюу господн мо кмоу прикдъшоу монастирь ть, и нарѣтень бысть Даннна въсвештенын епископъ (359/1). 10) Семюу господннюу мо кмоу тогда въса желанна по сръдцоу испльннвъшоу томоу христолюбивоюу кралю, таможе посылаедъ бѣ, любовню христовою разгари се, тако тамо пригвожденъ нды оудъ свон, въставъ нде въ светоюу Горю (362/20–21).

Овај семантички тип АД најчешће се јавља изграђен од глагола кретања (принти отьнти) и личне заменице трећег лица или показне. Према речима Ј. Станислава (Stanislav 1933/34: 104–105), глаголи кретања спадају у једну од три најфреквентније семантичке групе глагола од којих су изграђени партиципи унутар конструкције АД. Овој групи припадају још и глаголи говорења и егзистенцијални глаголи. Од пронађених 7 оваквих примера у нашој грађи, уп. неке забележене:

11) Отъшьдъшоу же семюу благовѣрньоюу кралю отъ монастира того, и въ вѣтеръ дне того оконътавъ дѣло слоужьбы, въ ниенже порочѣно бѣ прѣдъстоити томоу благодѣствивоюу кралю, и съ другты свондн доуховьно и тѣлесно веселнвъ се въ мнозѣ сладкыне и доврорадоудьныне глаголы вѣштак нды, и снмъ отегостенынмъ отъ многоаго троуда, начеше поконти се (334/23). 12) И пришьдъшоу кмоу тамо въ домъ прѣскетъне, ндѣже нденочуетъ се чьствноуе оуденнѣнне тоу хотештинмъ жити, и обрѣте оны мюуже, ндыже бѣ порочнмъ монастирь ть (347/9). 13) И пришьдъшннмъ снма, начеть выпрашати нхъ господннъ. (351/3). 14) И пришьдъшоу кмоу тамо въ монастирь, поклоннвъ се црькьвн светѣн, и поемъ доуховьнааго си отьца възнде съ ннмъ на пиргъ (350/8).

У одређеном броју примера, овим семантичким типом АД исказује се позадина вршења главне реченичне предикације, а та семантика најбоље долази до изражаја када је АППт. изведен од глагола быти (Курешевнћ 2006: 77), тј. када је АД трансформ именског типа предиката:

15) Бывъшоу же кмоу въ мѣроу съврѣшеноу юноше, и иже потрѣбна богоу и чловѣкомъ любьзна, тако ва навькьшоу и нна лоуѣша събнраюштоу, внде его тако потрѣбна и въсакынмъ обнчакмъ оукрашена, възеть его къ себѣ благодѣствивын краль Стефанъ Оурошь, и по малѣ показа кмоу любовь съврѣшеноу (333/19; 333/21). 16) И тоу мнозѣн радостн и веселню прѣднвъноу бывъшоу, о пришьствнн того благодѣствивааго, и семюу богомъ любнмоу юноши тоу соуштоу, обрѣте нѣкогю трьнца богооудна въ въсако дѣло доуховьно, и того оуѣшта тако да испльннтъ кмоу дѣло

желаню, ннкомоу таковыи танны вѣдоуштоу тькыло снма јединѣма¹² (332/28). 17) И томоу бывьшоу оубѣжденнємь того христолюбивааго краля и благоволеннємь вьсего събора светыи Горы и събора земли срьбьскыи вьса сътворише законьно... (362/30). 18) Иѣстоу же светомоу, еже наричеть се доль сыпасовь великаа и прьвозданаа арьхнєпископнн срьбьскаа рекома Жндѣа, томоу вь мндошдьшаа врѣмена нѣкогда на дльзѣ стоа вьшоу вь опоустѣнни нашьствнємь безбожьнааго кзыка коуданьска, и вьсемоу огнемь зажьженоу, по тѣхъ же врѣмени бывьшоу, благочьствномоу краю Оурошоу и вь того дьни соуштоу прѣосвѣтеномоу арьхнєпископоу Нѣвстатню вьторомоу, мѣсто поновлено бысть, нь не свьршено, такоже бѣ нс прьва (372/1).

Оваква семантика се индуковала и из примера АД са АППт. изведеним од глагола мннотн: 19) Брѣменемь же нѣкторынмь мннотвннмь семоу боголюбнвомоу отьрокоу помодштню вожнєю вьса поученнн словесь божьствнннхъ навьче прнлєже неослабьно, выноу желанє жнтню несквьрнннн цѣломоудрннн и чнстоты, постоу же и вьдѣнннн и молнтвѣ, канко крѣпчннн и богопослоушьанвнн мннн твореть (332/28).

Такође, забележен је и АППт. изграђен од модалног глагола допуњен пунозначним глаголом несвршеног вида у инфинитиву: 20) И се моу прько реченномоу благочьствномоу краю Оурошоу вьсхотѣвьшоу походнтн црькьвн божьствнннє еже вь дрѣжавѣ яго, и тѣмь сь вѣрою любьзнѣ поклоннтн се и дарованннн мннн вьдати нмь, тако бо обьхождає црькьвн мннн сь великою славою и прннде вь доль светыи тронце (*на) мѣсто рекомо сопоѣанн (334/11–12).

У три примера забележен је АД унутар структуре са двоструком временском детерминацијом. Уп. следећи пример: 21) По отьшьствнн же яго прѣставльшоу се арьхнєпископоу Ннкоднмоу, и сь христолюбнвнн краљ Оурошь третнн поменоу о сем господннѣ моємь, и мннннмь вьсыланнємь прнзвавь яго кь себѣ, ннчєсоже ємоу вѣдоуштоу о хотештннмь бытн, и тако вь незааноу повелѣ събраноу бытн вьсемоу събору земли срьбьскыи (362/24–25).

У анализираној грађи појава партикуле/везника и је фреквентна, било да се појављује у позицији између АД и партиципа (пример бр. 6, 14) или другог АД (пример бр. 2, 3, 7, 32, 40), било испред АД којим почиње нова реченица (пример бр. 1, 4, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 20, 31, 33, 35, 41). У горенаведеном примеру бр. 21, међутим, забележена је употреба везника и у позицији између АД и личног глаголског облика. Будући да употреба координираних везника није у складу са нормом АД, овакве примере је могуће тумачити утицајем говорног језика.¹³ Упркос везнику и, ови АД првенствено исказују адвербијално значење. Сличне структуре забележене су и у другим примерима (уп. нпр. пример бр. 9, 12, 33).

¹² У примеру бр. 16 имамо двочлану номиналну компоненту, два агенса АД која су различитог рода а имају један партицип у јединици. Слични примери потврђени су и у другим српскословенским текстовима (Грковић-Мејџор 2007: 247).

¹³ Више о оваквим структурама в. у параграфу 2.4. посвећеном независном АД.

б) У једном случају потврђено је значење пунктуалне симултаности. Ово значење подразумева истовременост, поклапање, паралелност две предикације унутар временског одсека који се поима као тачка у времену. На овај начин интерпретиран је АД са партиципом изведеним од глагола кретања свршеног вида, док је на позицији реченичног предиката глагол несвршеног вида: 22) *Томоу бо прншѣдъшоу на Иероусалимъ, всака доуша града того бѣ падаюшти въ острни мѣта и протѣкъ зѣлобы бѣдно съказами.* (341/20).

У 4, од укупно 19, примера АД са АППт. забележено је непоштовање правила о некореферентности субјеката АД и управне предикације. Уп. горенедаведене примере бр. 10, 12, 14, 20. Идентичност вршилаца радњи, и у овом случају, мотивисана је прагматичким разлозима, односно дисконтинуитетом субјеката, насталим услед дистантности апсолутне конструкције и њене управне клаузе (Collins 2004: 165–166). У наведеним примерима чува се комуникативна функција – АД се исказује позадина главне пропозиције и не нарушава се овај принцип, будући да се апсолутном конструкцијом и даље исказује реченични садржај који је секундаран у односу на главну предикацију (Corin 1995: 268–269). Три примера припада моделу са глаголима кретања, док се у примеру бр. 20 идентичност вршилаца радњи може објаснити и употребом модалног глагола као партиципске компоненте.

И у овој групи примера субјекат АД најчешће има обележје [живо +] односно [људско +]. Међутим, забележена су четири случаја у којима субјекат АД има обележје [живо -]. Уп. примере бр. 16, 17, 18 и 19.

2.1.1.3. Однос АД и временске реченице

У *Житију* је забележена веома фреквентна употреба временске реченице. У сва 33 потврђена случаја реченица је уведена различитим везницима наслеђеним из старословенског језика (Граматица 1991: 497–501) и то неспецификованим везником *егда/вѣнегда* (16x), везником *ѣко* (8x), везником *дондѣже донѣлиже* (5x) и везником *отънѣлиже* (3x).

Оно што привлачи пажњу код употребе временске реченице јесте чињеница да се она јавља и са значењским нијанасама које нису потврђене у употреби АД или које он нема потенцијал да искаже. У 19 случајева временска реченица је исказивала значења која нису регистрована код АД – значење непосредне антериорности (6x), значење терминативности (6x) и значење ингресивности (3x). Такође, потврђена је временска реченица са значењем пунктуалне симултаности (10x), линеарне делимичне симултаности (5x), док је у значењу фреквентивности најређе потврђена (3x). Уп. неке забележене примере.

а) Посведочено је 6 примера са значењем непосредне антериорности – смештање реченичне предикације у простор ван оквира, посредством друге предикације, издвојеног одсека на временској оси који непосредно претходи

управној предикацији. У 1 примеру реченица је уведена везником *егда*, а у 5 везником *яко*:

1) *Ѣгда сътворише вса въ опустѣннѣ, яко не обрѣтати нмь самѣмь пиште, всхотѣше пакы нти даже Цариграда хвалеште се слою многы земли сътворити въ опустѣннѣ (354/9). 2) И яко слышаше ншьствнѣ прѣподобнааго, обрѣтъше оны мѡужѣ, нхъже оувѣштали бѣхоу... (350/21).*

б) У три примера реченицом је исказано значење ингресивности – тип временске квантификације идентификоване левом граничном тачком на временској оси у смислу *од када*. Реченица је у препозицији у сва три примера, а уводи се везником *отънелѣже*. Корепферент тога појачава значење ингресивности у примеру бр. 3:

3) *Отъ нелѣже бо знати кѡму бысть отца или матерѣ, тогда всѣхъ земльныхъ клнко мира сего отвршталаше се... (331/13–14). 4) Отъ нелѣже бо прнкетъ прѣстоль господемь въздвнженын архнкеренства, начеть неослабно подвнгомь добрыимь подвнзати се... (365/7–8).*

в) У шест примера реченица је имала значење терминативности – тип временске квантификације идентификоване десном граничном тачком одсека на временској оси у смислу *до када*. Временске реченице овог семантичког типа уводе се везницима *дондеже* *донелѣже*:

5) *Ѣгда бо котораго тръница хотѣ оузрети никога не оставилаше н, до ндеже не хотѣ прнтекъ поклонити се кѡму, н любьзнѣ охѡпатн рнзы кѡ... (333/5–6).¹⁴ 6) Многотнслныи же метаннѣ н слъзы кѡ теплы до нелѣже быти тѣлоу кѡ всемоу яко въ водѣ стоѣштоу (356/30).*

г) Временска реченица се најчешће реализује са значењем пунктуалне симултаности (10х). Чешће (7х) је временска реченица овог семантичког типа уведена је везником *егда*, него везником *яко* (3х):

7) *Ѣгда (*же) разоумѣше яко кромѣ дрѣжавы того соуть н ннчесоже (*да) соумнѣнеть се тоу повелѣ блаженн поустити н (346/4). 8) И по малѣ какоже начеть свѣтъ оснѣвати, оузреше плѣкы многы ндоуште безбожьныхъ, н тако въ незааноу около обндоше градъ, бореннѣ повѣдѣ твореште, н въплю велнкоу отъ ннхъ всхѡдештоу, стѣны бо градныи пробнвъше яко н крнлати всхѡчнше въноутрь звѣрообразно вса всхѡтаюште¹⁶ (351/12–13).*

¹⁴ Везник у *Издању* овако изгледа.

¹⁵ У овом примеру јављају се две временске реченице са значењем терминативности, али је у другој изстављен везник јер су реченице у међусобно саставном односу и везник се подразумева.

¹⁶ Поред значења пунктуалне симултаности, наведени пример се налази унутар структуре са двоструком или вишеструком темпоралном детерминацијом.

д) Временска реченица са значењем линеарне делимичне симултаности забележена је у пет примера и уведена је везником *егда*:

9) *Ѵгда же бысть врѣме оутрънааго пѣнна, възвѣстише се о снхъ къ прѣподобьномоу (351/1). 10) Ѵгда же бысть врѣме зорьное, семоу блаженомоу ходештоу около прѣга и часы поштоу, възраѣвъ къ еднномоу мѣстоу высокомоу, и бѣ емоу видѣти како пѣтице великыѣ летеште къ монстироу томоу, наѣже бѣ (351/8–9).*

ђ) У три случаја потврђено је значење фреквентивности које је контекстуално условљено. Реченице су уведене везником *егда*:

11) *Ѵгда бо которааго трѣнѣца хотѣ оузрети никогда не оставлааше и, до надеже не хотѣ притекъ поклонити се емоу, и любзнь охотпати ризы него... (333/3). 12) Ѵгда хотѣ прилоуѣтити се днь коего праздньствѣна, вышѣ въ црковь съ богомъ дарованыи емоу чѣды, еанко всего прѣята црковьнааго, бѣ съ нимъ творе еже възношенна божна въ грѣтанехъ... (365/30–366/1).*

2.1.2. Узрочно значење

АД као кондензатор узрочне реченице забележен је у 8 примера и притом је та семантика врло често била условљена ширим контекстом. Чешће се ова семантика индуковала из конструкције АД са АППз. (6х), а ређе из конструкције АД са АППт. (2х).

2.1.2.1. АД са АППз.

У литератури срећемо податак да се АД са узрочном интерпретацијом најчешће реализује у синтагмама са лексемом *богъ христосъ* или *богородица* (уп. Курешевић 2006: 84). У прегледаној грађи забележен је само један овакав пример АД: 23) *бѣ же господинъ мон ни малы соудьне се, нѣ тако твѣдыи мь ороужиемъ ииленемъ высшѣдраго бога покрывааше се и прохаждааше толкыѣ лютошти, богоотъцоу Давидоу глаголюштоу, рече бо (345/5–6).*

У тексту се чешће реализују АД којим се исказују слабије узрочно-последичне релације, односно неки подстицај, образложење или стање.¹⁷ У већини примера АД се појављује у препозицији, што је у складу са принципом иконичности по којем узрочна ситуација хронолошки претходи последичној (Павловић 2013: 156), осим у примерима бр. 27 и бр. 29, када је АД забележен у постпозицији. Често се међу овим примерима значење АД налазило на граници време-узрок, будући да узрочне реченице, попут временских, исказују радњу која је антериорна у односу на време вршења радње управне предикације (Курешевић 2006: 85). У примеру бр. 25 узрочно значење појачава се употребом количинског

¹⁷ Слично запажање изнесе и Г. Штрабац (2002: 8, 19) и Драгин (2007: 266, 267) анализирајући *Житија светог Саве* од Доментијана и Теодосија, са том разликом што су овакви примери чести у оба текста.

квантификатора много. Њиме се изриче колико пута се понављала радња која је проузроковала акцију главне предикације, док се АД у осталим примерима упућује на образложење, односно на стање које је трајало и проузроковало одређену радњу као последицу. Овакве АД најчешће смо интерпретирали реченицом уведеном везником *пошто*:

24) Пламени же огньноу досезаюштоу до вратъ, тоу же обрѣтъ блаженныи мало воды, погаси юго (352/19–20). 25) Семюу же прѣосвештенюмоу много зовоуш-тоу юго къ себѣ, и вѣде яко о таковынхъ не раднѣтъ, начѣтъ глаголати о немѣ къ прѣвысокомюу кралю Оурошоу тако да бы повелѣлъ юмоу нти къ прѣосвештенюмоу (336/9–10). 26) Въ то же врѣме славномоу монастроу Хнланьдароу, нже въ светѣн Горѣ домъ прѣсветыи богородице, томоу не нмоуштоу нгоудена, и благоуствивын краль Стефанъ Оурошь свѣштаник сѣтвори съ прѣосвештеныи арьхнепископомъ Нѣвстатникѣмъ и вьсѣмъ съборомъ, и сего блаженааго господи моего избравше, повелѣно бысть юмоу быти нгоуденоу богомъ въздвиженааго монастриа вьше реченааго (338/15–16–17). 27) Внждь многыи скрѣби и бѣды приключышеи ми се дньсь безнадеждноу ми соуштоу, ни оть когоже подошти оулоу чтаюштоу тькъмо оть вьсѣхъ съдатѣла бога¹⁸ (358/15–16; 358/16–17).

2.1.2.2. АД са АППт.

АД са АППт. је узрочно интерпретиран кад је на то упућивао контекст или кад је уз њега употребљена и енклитика *во*:

28) Многынѣ же вьсланиѣмъ бывьшннѣ оть прѣвысокааго краля семюу господнюу моемоу, тако бо юмоу глаголааше (336/14–15); 29) Нъ ты оубо, снло божнаи великаа и подошти съхраннвьши сего блаженааго господина моего, тогда бо вьплю вь-локоу бывьшоу (345/23).

Правило о неједнакости субјеката поштовано је у више од половине примера АД са узрочним значењем, док су у примерима бр. 25 и 28¹⁹ вршиоци радњи исти.

2.1.2.3. Однос АД и узрочне реченице

Реченице са узрочним значењем веома су фреквентне у *Житију*. У анализираној грађи забележене су реченице на чију узрочну семантику упућују следеће партикуле и везници *во*, *яко* и *къмъ*, што представља остатак старословенског наслеђа (Грамматика 1991: 473, 505).

а) Енклитика *во* је по пореклу интерјективна партикула за исказивање осећања, инсистирање на нечему, потврђивање. Будући да ни у старословенском језику није била граматикализована, тумачи се и као емфатичка партикула и као везник (Грковић-Мејџор 2007: 69). Партукулу *во*, због њене функције сиг-

¹⁸ У овим примеру код другог АД са АППз. вршилац радње није исказан јер су употребљене две конструкције у међусобно саставном односу са истим субјектом.

¹⁹ У наведеном примеру вршиоци радње су формално различити иако су семантички исти.

нализатора узрочно-последичне семантичке везе међу сусудним предикацијама, руска научница Преображенска назива синтаксичком партикулом (према Курешевић 2012а: 226). У прегледаној грађи јавља се укупно 187х, од чега је у 38 случајева употребљена као емфатичка²⁰ (пример бр. 1), а у 149 као синтаксичка партикула. Функцију синтаксичке партикуле имала је у реченичним структурама којима се исказују слабије синтаксичко-семантичке везе, попут реченица у којима се износи појашњење радње главног предиката или додатни коментар (пример бр. 2), потом у ситуацијама када се уводи цитат из Библије (пример бр. 3), а ретко и у реченичним структурама које указују на јаче узрочно-последичне релације (примери бр. 4, 5):

- 1) Къто бо нзречеѣ о тон лютеѣн извѣѣ колыѣн царость нхъ бѣ покрыла землю многоу? (354/7).
 2) Нѣтѣ же того оутоужденоу по безмѣроу безаконноу лоукавынхъ люохъ мн дѣнствнн, достонѣтѣ мн къ богу ѣдиномоу прнѣштн, н оу того трѣбовати дара съвршена. кестѣ бо по-датель днаостнвнвоу посѣштенноу. вѣде бо н повелѣннѣмъ тъкъмо тотѣшта водоу отъ тврѣдааго камене н върѣннѣмъ нсоушаюшта бездны (330/13–14). 3) Вѣштаетѣ бо Павелъ божьствннын рекъ: кегоже любнтѣ господѣ, того показоуетѣ; аште бо н побазаннѣ трнннѣ, тако н сынодѣ намѣ богъ обрѣтаетѣ се. речено бо кестѣ: крѣпкыннѣ н велнкыннѣ падаюш-тнннѣ недлоштннн да пакажоутѣ се н пакы неѣствнвннѣмъ падаюштнннѣ праведннн оу-страшетѣ се (355/27–29). 4) Вѣде те волн люен послушннѣмъ отъ юности твоѣе да н нынѣ нсплнн повелѣноѣ тн мною. вѣставѣ ндн къ прѣосвештенномоу; много бо мн ндѣкетѣ прошеннѣ о тебѣ (336/19). 5) Отъ того бо блаженааго мнози прнѣмѣюште оуѣннѣ ревннѣтелнѣ нстннѣ бывадоу (356/17).

б) Везник тако са узрочном семантиком у прегледаној грађи јавља се 8 пута. Уп. неке забележене примере:

- 6) Нѣ оубо си лоучншн кестѣ н благорастворена, тако въ нѣн вѣсѣмъ правннѣмъ срьдѣцеѣмъ веселнѣ (339/7). 7) Ноужда бо н тѣмъ бѣ тако въ ѣдномъ мѣстѣ бѣахоу затворенн на длъзѣ съконѣтаваюште се гладомъ н жеждею (347/14).

в) Везник ѣлма јавља се 4х са узрочним значењем, од тога 2х је употребљен заједно са партикулом бо. Уп. неке забележене примере:

- 8) Нже прншѣдше въ ноштн начеше звати повѣдаюште ндѣна своѣа н глаголюште тако да отъврѣдоутѣ ндѣ спѣшно врата градьнаѣ, ѣлма бо нѣкыѣ радн велнкыѣ работы хнланѣдарьскыѣ вѣсланн соутѣ до прѣподобнааго (350/26).
 9) Братнѣ, вынннѣмъ къ црковѣ подолнтн се, н простнѣмъ се междоу собою, ѣлма отълоучаю се отъ васъ къ смъртн, юже прозроу (352/10).

У наредном примеру на узрочну семантику упућује АППз. хоте употребљен у функцији герунда: 10) Се же слышавъ блаженнн зѣло оскрѣѣ се, хоте да бы не

²⁰ Тада се често може изоставити из превода.

разлоучилъ се житиѣ свѣтъѣ Горы и правна нночѣна, еже вѣ навѣкъ, и не вѣнеть о глаголанѣмъ ѿмоу; (358/24).

Можемо да закључимо да су у узрочном семантичком пољу фреквентније реченице од АД и да најчешће исказују индиректан узрок.

2.1.3. Поредбено значење

АД са поредбеним значењем у српскословенским текстовима представља новину у односу на старословенски (Курешевић 2006: 65), а ово значење је примећено и у истраживању других аутора (Штрбац 2002: 9; Драгин 2007: 268). У једином забележеном примеру у оквиру АД је потврђен АППз. Овакав АД се реализује у комбинацији са везником ѿко који је сигнал овог значења (Грамматика 1991: 506): 30) И семоу господи моѿмоу блаженомоу и богонзбраноу чрьньцоу Данилоу тоу соуштоу съ прѣосвештенынѣмъ, ѿко многосвѣтлоу свѣтнѣнникоу снѣюштоу по срѣдѣ вьсего събора, нже вьзоромъ благолѣпнѣ и языка доброглаголѣва, нзлѣна бо се благодѣтъ вь оустѣноу ѿго, и таковын дарь оть господа дасть ѿмоу вѣштати съмыслѣно и разоумѣно еже прѣдѣ царѣ, ѿкоже пророкъ Исани глаголетъ: (338/8–9).

Правило о неидентичности вршилаца радње је испоштовано у забележеном примеру.

2.1.3.1. Однос АД и поредбене реченице

Поредбено значење се далеко чешће исказивало финитним него нефинитним средствима. Пронађена је 21 реченична структура са поредбеним значењем, од којих су све уведене везником ѿко/ѿкоже што је идентично стању потврђеном у старословенском (Грамматика 1991: 506). Уп. неке забележене примере:

1) Вь дѣни бо съ братнѣмѣи работѣи мѣнастѣрьсьѣи работѣи, вь ношти же ни мѣла покоѣи вькоушѣи, нѣ оумѣмъ нелицѣмѣрьнѣи любѣѣ вь вышнѣннѣхъ оу прѣстола владычѣна вьдварѣи се, ѿко прѣдѣ очѣма зрѣ грозѣноу испѣтаннѣ коньчѣнаго вьздаѣаннѣа, и глаголе себѣ ѿдномоу: (335/20–21); 2) и таковын дарь оть господа дасть ѿмоу вѣштати съмыслѣно и разоумѣно еже прѣдѣ царѣ, ѿкоже пророкъ Исани глаголетъ: (338/13).

2.2. АД као глаголска допуна

У старословенском језику у функцији допуне глагола могу се јавити номинална реч у акузативу, акузатив с партиципом, акузатив с инфинитивом и објекатска реченица. Будући да старословенска синтаксичка норма не бележи АД као допуну глагола, који врши функцију објекта, оваква конструкција

сматра се редакцијском иновацијом (Грковић-Мејџор 2007: 300–301).²¹ У прегледаној грађи АД као глаголска допуна јавља се 3x са АППз., а 2x са АППт.

а) АД са АППз. јавља се као допуна глаголу опажања у свим забележеним примерима: 31) И виде повѣды вражнѣ оугасѣше, тнх омоу же н безмльвьномоу жнтню правештоу се, оставь старѣшннство славьнааго монастира Хиландара вьставь нде вь келню светааго Савы вь мѣстѣ глаголемѣ Карен²² (356/5–6).

б) АД са АППт. јавља се као допуна глаголу опажања у оба забележена примера: 32) Бѣ бо видѣти хладоу нѣкаковоу прѣднвѣноу припахноувьшоу оть горы атоньскыѣ, н томоу оустожадоуштоу жарость огньноюу н коуреннѣ дыма разгонештоу²³ (352/27).

2.2.1. Однос АД и објекатске реченице

У *Житију* је забележено 59 реченичних структура са објекатским значењем. Објекатска реченица најчешће се уводи везником јакo (31x), потом везником да (4x), везником како (3x) и везником кѣмн (1x). У 5 примера значење објекатске реченице није сигланизовано везником. Јавља се као допуна глаголима мишљења, говорења, опажања. У 15 случајева потврђен је и инфинитив као објекатска допуна. Наводи се по неколико примера из сваке групе као илустрација:

- 1) Начеть же н просити се оу родитѣлю свою, јакo да вьдадоуть н на оученнѣ книгамь (331/25–26).
- 2) И сего блаженааго господи мнѣго избравьше, повелѣно вьстѣ кѣмоу быти нгоуденоу богомь вьздвнженааго монастира вьше реченааго (338/21–22).
- 3) Многыѣ бо искоусы днавољь сътвораше кѣмоу, мьнѣ лоукавын прѣпетн кѣмоу таковынн томакьнн (339/14).
- 4) О окаяне, плати се дѣланнн свонхь лоукавынхь, н подысан како отьвѣштаешн бесьмрьтномоу цароу испытаюштомоу на соудѣ дѣла твоа (335/23–24).
- 5) И бѣ оувѣшталь чѣда своа, кгда вьндоуть вь црьковьѣ, да вьставьше отндоуть ороужна нхь н затвореть вьноутарь црькьвѣ (352/16).
- 6) Си же зьлокьзннвнн јакo видѣше кѣмла немогоуть вьнннн вь гградь вьноутрь, вьцѣдыше на конѣ своѣ н отндоше гнѣвомь велнкыннѣ н жаростню распалакьнн... (343/4).

²¹ Оваква функција АД забележена је и у радовима других истраживача (Драгин 2007: 268; Курешевић 2006: 66; Штрбац 2002: 10).

²² У овом примеру на координирани однос са претходном предикацијом упућује партикула же, али се конструкција може схватити и као временска одредба: *И виде да су се угасиле победе непријатеља и док је живот постајао тих и безметежан, оставивши старешинство манастира Хиландара, оставивши поће у хелију светога Саве у месту званом Карѣји.*

²³ У пр. бр. 326 номинална компонента се испушта како би се избегло њено понављање, јер је садржана у претходној конструкцији.

2.3. АД у функцији адноминалног детерминатора

АД у функцији адноминалног детерминатора представља редакцијску иновацију.²⁴ У прегледаној грађи пронађен је један овакав пример, који је употребљен у оквиру конструкције са АППз: 33) И прииде къ благочыствителюу кралю Оурошоу, соуштоу келюу тогда въ славнѣмъ градѣ Скопин, и възвѣсти келюу въсе приключившеи се бѣды мѣстоу томоу светомоу. (343/30).

2.3.1. Однос АД и односне реченице

У *Житију* је регистровано 88 релативних реченица са именичким антецедентом. У функцији релативизатора најчешће се јавља анафорска заменица *нже*, пореклом од **i*-основе, што представља старословенско наслеђе (Грамматика 1991: 246), док је релативизатор **k*-типа забележен у само једном примеру. Заступљеност везника **i*-типа у старословенским споменицима представља књишку црту, док се релативизатори **k*-типа тумаче као остатак прасловенског модела у коме је дистрибуција релативизатора била условљена степеном познатости антецедента – релативизатори **i*-типа везивали су се за познате реалије, а релативизатори **k*-типа за непознате. Како старосрпски језик није био непосредно изложен грчком утицају, он је могао испољити елементе прасловенске дистрибуције, те се употреба релативизатора **k*-типа сматра одликом старосрпског језика (Павловић 2013: 308–309). Уп. неке забележене примере:

1) ...и обрете оны мѡже, нмъже бѣ пороучнѣ монастырь тѣ (347/11–12). 2) Такова бо тогда издѣ и страсть бывши, которѡ равнѣство не приноснтъ показанню египтьскоу нли бесчедѣствню влтелемьскоу отъ Ирода нли нашѣствню халденскоу на онѣ прѣво реченыи градѣ светын, такоже тогда на Светоу Горѡу... (348/9–12).

2.4. Независни АД

Највећу редакцијску иновацију представља АД који је кондензатор независне реченице будући да је његова примарна синтаксичка функција да сажима реченицу која је зависна у односу на управну предикацију или, на прагматичком плану, да исказује позадину главне пропозиције. На овакву интерпретацију указује неретко и употреба независног везника *и* између АД и управне реченице.²⁵ У старословенском језику ретко се примећује оваква конструкција, која ће у редакцијским језицима доживети експанзију. Такви примери упућују на независни карактер ове конструкције који представља велико померање у одно-

²⁴ Оваква функција АД забележена је и у радовима других истраживача (Грковић-Мејдор 2007: 298, 299; Курешевић 2006: 74–76).

²⁵ У оквиру овог параграфа истукнути су само они примери у којима независни карактер предикације доминира, док су остали примери наведени у параграфу 2.1.1.2. који се односи на временско значење, будући да смо констатовали да оно у њима преовлађује.

су на прототип утврђен у старословенском језику и то зато што крши његову оригиналну употребу на оба нивоа. Независним везницима постиже се неутрализација комуникативне функције АД – више се не сажима секундарни реченични садржај – а самим тим и синтаксичке – АД у овим случајевима више није средство за кондензацију зависних реченица. Према речима А. Корина (Corin 1995: 267) ова појава се објашњава координираним односом реченичног садржаја са управном реченицом на дубинској структури, који се на површинској структури реинтерпретира формом АД вероватно погрешним опажањем говорника у чијој је свести то својеврсно језичко средство за исказивање позадине пропозиције. Употреба независног везника забележена је и уз герунде/ партиципе у функцији предиката (тзв. предикативни герунд/ партицип), који упућује на његову синтаксичку аутономију односно на његов предикативни карактер. Ради се о архаичној синтаксичкој црти која представља етапу у развоју реченице тј. развоја паратактичких у хипотактичке структуре који подразумева прелазак са старог принципа аутономије реченичних елемената ка новој структури централизоване реченице, у којој су сви елементи подређени предикату као центрипеталном реченичном језгру. Ова чињеница доказује да је појава независног везника уз партиципске конструкције аутохтоно словенска црта, те је њена појава у редакцијским језицима резултат утиција вернакулара (Грковић-Мејдор 2007: 182–183).

У анализираном корпусу регистровано је 14 примера независног АД, од тога 10 примера са АППз. и 4 примера са АППт. Тешко је одредити прецизну статистику када је ова функција АД у питању, будући да се неки примери могу схватити као гранични случајеви (најчешће између независног АД и временске реченице).

2.4.1. АД са АППз.

а) У наредним примерима на независни статус конструкције АД указује употреба партикуле *же* или везника *и*, те се интерпретира независном реченицом у супротном, односно саставном односу:

34) Таковоуе бо повоневавыше приндоше съ силами сконди въ Светоую Гороу, и тоу окръсть обьстоупльше, вьса богатства събрана таже вьноутрь не расхытнше, и тако не мало сътворнше ю въ опоустѣннѣ, томоу же светомоу мѣстоу рекомоу Хнланьдароу зѣло оскрѣбла юмоу и въ велнцѣ тѣсьнотѣ соуштоу оть нашьствнн безбожьннхъ (340/18–19). 35) И по малѣ такоже начеть свѣтъ осннвати, оузреше плъкы многы ндоуште безбожьннхъ, и тако въ незадоу около обндоше градъ, бореннн покѣдѣ твореште, и въ плю велнкоу оть ннхъ въсходештоу, стѣны бо градьннѣ провнвше тако и крнлатн вьскотнше вьноутрь звѣрообразно вьса вьсхытаюште (351/15–16).

б) У следећем примерима независна функција комуникативно је условљена. На основу ширег контекста тумачи се као додатна информација управној

предикацији у виду независне саставне реченице. У примеру бр. 376 на независан статус предикације у оквиру АД упућује конституент тькьмо, а уочена је и формална грешка која се односи на изостављање партиципске компоненте, која је садржана у претходном АД, како би се избегло понављање исте. Иста појава се уочава и у примеру бр. 38в:

36) По отьшьствнн же его прѣста вѣльшоу се арьхнѣпнскопоу Ннкоднмоу, н съ хрнстолюбнвын краљь Фурошь третнн поленоу о семь господннѣ моєдѣ, н многыннѣ вьсыланннѣдѣ призвавъ его къ себѣ, ннтесоже кмоу вѣдоуштоу о хотештннѣ бытн, н тако вь незапоу повелѣ събраноу бытн вьсемоу събороу землнє срьбьскыє (362/28). 37) Тоу же хрнстолюбнвын краљь днгоднѣннѣно богатѣство своє прѣдасть вь роуцѣ вьсеосвештенемоу, ннкомоу же того вѣдоуштоу тькьмо снма єдннѣма (359/4–5; 359/5).

Интересантни су наредни примери будући да на први поглед конструкције АД указују на временску интерпретацију. Наиме, различитим језичким средствима (апсолутним конструкцијама и личним глаголским облицима) исказује се временски однос – след у времену – на чију интерпретацију указује употреба везника *и* међу њима, али све конструкције могу се интерпретирати као независне реченице са личним глаголским облицима у приповедачкој функцији:²⁶

38) Н тоу днозѣн радостн н веселню прѣднвѣноу бывьшоу, о прншьствнн того благоштыннѣаго, н семоу богодѣ любнмоу юношн тоу соуштоу, обрѣте нѣкоєго трьннца богооугодна вь вьсако дѣло доуховьно, н того оуѣшта тако да нсплннтѣ кмоу дѣло желакѣю, ннкомоу такovyє танны вѣдоуштоу тькьмо снма єдннѣма²⁷ (334/18–19–21–22). 39) Н семоу господн моємоу блаженемоу н бого-нзбраноу трьннцоу Днннлоу тоу соуштоу съ прѣосвештенннѣ, тако многосвѣтлоу свѣтнлннкоу сннѣюштоу по срѣдѣ вьсего събора, нже вьзородѣ благодѣпнѣ н кьзыка доброглаголнѣа, нзннн во се благодѣть вь оустьноу его, н такovyн дарь оть господа дасть кмоу вѣштатн сьмыслѣно н разоумьно кже прѣдѣ царн, такоже пророкь Исаннн глаголетѣ: (338/6–7).

У једном примеру испред АД је употребљена лексема *тъгда*. Реч је о временском локализатору, који се тумачи као средство које појачава значење делимичне симултаности (Курешевић 2006: 49). Међутим, овако употребљен АД интерпретира се као независна реченица којом се у форми додатне информације прецизира време вршење радње главне предикације: 40) Повелѣ же кмоу благоштыннѣн краљь нтн вь домѣ свѣтынѣхъ апостољь, тъгда соуштоу прѣосвештенемоу

²⁶ Оваква употреба АД забележена је и у радовима других истраживача (уп. нпр. Курешевић 2006: 69).

²⁷ Наведени пример би се сходно објашњењу могао овако интерпретирати: *И ту беше велика радост и предивно весеље због доласка тога благочастивога, и беше ту и овај Богом љубазни младић, нађе некога монаха богоугодна у сваком духовном делу и њега наговори да му испуни свако жељено дело, а нико није знао за такву тајну осим ови једини.*

архинепископоу савѣ третнемоу, писанне въсвѣтъ къ нѣмоу рекъ въсакоюу тѣсть творити въсоосвѣщеномоу²⁸ (361/18–19).

2.4.2. АД са АППт.

а) Следећи пример АД има значење независне реченице која функционише као главна предикација. Ова употреба није сигнализвана ниједном језичком јединицом већ је условљена је семантички, тј. ширим контекстом: 41) И пришьдъшоу кмоу тамо въ домъ прѣсвѣтыи, таже въсьмь прѣподобныхимъ доброе житиште дасть се и прѣосвѣщенне славы вѣтъныи и небеснааго житна възданне и пиште ранскыи въсприетне. (338/30).

б) У наредном примеру могу се уочити два АД са различитим значењима. Маркирани пример илуструје формалну грешку уочену у апсолутној конструкцији која се јавља у независној функцији. Уместо партиципске компоненте употребљен је глагол у личном облику. Да је реч о апсолутној конструкцији доказује вршилац радње који је у дативу: 42) Врѣменеми же нѣкоторымъ мншоувшнымъ семоу боголюбивомоу отърокоу помоштноу божиюу въса поученна словесъ божствыныхъ навѣче прилеже неослабно, выноу желане житноу нескврньноу цѣломоудрнн и чистоты, постоу же и вѣдѣнню и молнтвѣ, келко крѣпции и богослоушланкнн моужн твореть (332/28).

в) На независну интерпретацију АД у наредном примеру упућује конститuent на дъзѣ: 43) Мѣстоу же светомоу, еже наричетъ се домъ съпасовъ великаа и прѣвозданаа архинепископна сръбскаа рекомаа Жндѣа, томоу въ мншоувшнн вѣремена нѣкогда на дъзѣ стоа въшоу въ опустѣннн нашствннелъ безбожнааго кзыка коудманска, и въсемоу огнемъ зажъженоу, по тѣхъ же врѣмени бывъшоу, благоуствнвомоу краюу Оурошоу и въ того днн соуштоу прѣосвѣщеномоу архинепископоу ѿвѣстатню въторомоу, мѣсто поновлено бысть, нь не свършено, такоже бѣ ис прѣва (372/2–3).

г) У следећем примеру на независну функцију АД упућује придевска заменица толнка, на основу које се АД тумачи као управна предикација последичној која следи: 44) Толнкоу надеждоу и любовь нмѣвъшоу кмоу отъ господа, тако и болѣзнн чловѣтскыи нецѣлѣватн тѣкмо молнтвою и прѣкрѣштеннелъ роукоу его (376/27).

2.5. Пасивни партиципи у оквиру конструкције АД

Пасивни партиципи у оквиру конструкције АД јављају се у релативно малом броју примера (6 од 67). Од 6 примера АД са пасивним партиципима, у једном случају је потврђен ПППз. у оквиру конструкције, а у 5 ПППт. Очекивано би било да се пасивни партиципи најчешће јављају у функцији адноминалног

²⁸ Дато објашњење подразумева следећу интерпретацију: *Заповеди му благочастиви краљ да иде у дом Светих Апостола, а тада је тамо на челу био прѣосвѣћени Сава Трећи, и пославши писмо њему да сваку част одаје прѣосвѣћеноме.*

детерминатора, будући да они чувају свој придевски карактер, јер су по пореклу индоевропски глаголски придеви резултативног значења (Ђорђевић 1975: 169, 173), али наши резултати не потврђују ову чињеницу – пасивни партиципи су у највећем броју забележени у функцији независне реченице. Наводе се сви забележени примери.

2.5.1. АД са ПППз.

Једини регистровани пример АД са ПППз. има функцију независне реченице, на чију интерпретацију упућује употреба партикуле же: 45) Таковыи ео покоиѣвавшѣ приидоше съ снамн свондн въ светоую Гороу, н тоу окръсть обстоупашѣ, вса богатства събрана таже въноутрь ие расхытише, н тако не мало сътворише ю въ опустѣниіе, томоу же светомоу мѣстоу рекомоу Хиландароу зѣло оскръблѣаемоу н въ величѣ тѣсьнотѣ соуштоу отъ нашствна безбожьныхъ (340/18; 340/19).

2.5.2. АД са ПППт.

АД са ПППт. забележен је у 5 примера. Функција адноминалног детерминатора, условљена ширим контекстом, забележена је у следећем примеру: 46) И нѣ же того оучоужденоу по безмѣрноу безаконію лоукавынхъ монхъ мн дѣнствни, достонтъ мн къ богу једномоу притѣсти н оу того трѣбовати дара съвршена.²⁹ (330/10).

У 2 случаја јавља се као кондензатор временске реченице и има значење временске антериорности:

47) Отъшѣдѣшоу же семоу благовѣрномоу краљу отъ монастыра того, н въ вѣтеръ дѣне того окончатъ дѣло слоужьбы, въ нѣнже пороучено бѣ прѣдстојати томоу благочѣстивомоу краљу, н съ другы свондн доуховно н тѣлесно веселихъ се въ мнозѣ сладкыи н доброразумныи глаголы вѣштаи нѣ, н смъ ѿтегоштеныи мѣ отъ многааго троуда, начеше поконтн се (334/23). 48) То моу же светомоу н божьственомоу храмоу прѣсветыи поспѣшении мѣ божни мѣ н помощтию окончатаноу въ мѣроу красоты н днвѣнааго подовѣствна многымн троуды н подвигомъ сего прѣосвѣштенааго господина моего н вѣде вса съвршена всѣе доуше помышлѣнии мѣ красоуіе радоваашѣ се, глаголы богоотца вѣштаи (368/20–21–22).

Следећи примери представљају независни АД, односно независну саставну реченицу, на чију интерпретацију указује употреба независног везника и: 49) И мѣстоу же светомоу, иже наричѣть се домъ сыпасовъ великата н прѣвозданага

²⁹ Пример се налази у предговору *Житија*, у којем аутор са унижењем говори о себи, захваљује Богу на разуму, који га је подстакао да свој живот посвети састављању похвалних списа и баш у наведеном примеру указује на своју грешност. Стога је функција адноминалног детерминатора оправдана: *А ја, који сам отуђен од Њега по безмерном безакоњу мојих лукавих дела, треба да притекнем јединоме Богу и да од Њега тражим савршен дар.*

архиепископниа сръбската рекомата Жндѣта, томоу въ днлошьдъшата вѣдмѣна нѣкогда на дльзѣ стога въшоу въ опоустѣнни нашѣствнѣмъ безбожънааго языка коудманьска, и въ семоу огнѣмъ за жъженоу, по тѣхъ же вѣдмѣни бывшоу, благоуствнкомоу кралю Фурошоу и въ того днни соуштоу прѣосвѣштеномоу архнепископоу Нѣвстатню въторомоу, мѣсто поновљено бысть, нь не съвршено, такоже бѣ ис прѣва. (372/2–3); 50) Тамо же кмоу прнведеноу и волею божиною прнѣтъ быст оуинтелемъ тѣмъ (332/9).

2.6. Дистрибуција АД у тексту Житија

Конструкције АД у *Житију* донекле су равномерно распоређене, али се у извесним деловима уочава њихово нагомилавање. Да би се ово запажање проверило и објаснило, испитивана је веза између тематских целина и дистрибуције АД.

Композиционом схемом житија која је написао Данило II бавили су се разни аутори (уп. Трифуновић 1976: 18–21; Мак Данијел 2008: 22–23). Сјединивши њихове закључке и традиционалну композициону схему житијиног жанра, текст смо поделили на следеће тематске целине: 1) Реторско-теолошки увод: а) Похвални увод, тј. предговор (у којем писац са унижењем говори о себи, најављује о чему ће писати) и б) Данилов духовни портрет (у којем се пише о родитељима, младости, напретку у наукама, примању монашког чина, животу достојном хвале); 2) Напади разних народа на Хиландар и понашање Данила у невољи; 3) Богоугодна дела (подизање и даривање цркава и милосрђе без очекивања захвалности); 4) Чуда за живота, индиректно поређење са светим Савом, време архиепископовања, година и месец смрти. Фреквенцију АД по тематским целинама приказујемо табеларно:

тематска целина	странице	број АД
1.	похвални увод 328–330 (3)	1
	портрет 331–340 (9)	21
2.	340–359 (19)	28
3.	359–373 (14)	16
4.	373–377 (5)	1

Табела 1: Дистрибуција АД по тематским целинама.

На основу прегледа података у *табели 1* можемо закључити да је АД у предговору ретко употребљаван. Број АД мање-више је сразмеран броју страна у осталим целинама, али се на одређеним местима уочава његово нагомилавање. У другој целини највећи број конструкција АД концентрисан је око догађаја који представљају кључне тачке у Даниловом животу. На првом

месту описује се Данилов тајни одлазак од родитеља и начин на који се замонашује у манастиру Сопоћани, чиме га писар индиректно пореди са светим Савом. Више од половине конструкција АД згуснуто је на три стране које се односе на ове догађаје. Потом се велики број нагомиланих АД јавља у поглављу где се описује како је Данило изабран за игумана Хиландара. Овакав начин писања може се протумачити као тежња писара ка високом стилу изражавања с обзиром на то да тематика то захтева. Највећа тематска целина нема много одступања. Конструкције АД распоређене су равномерно. Уочено је њихово чешће јављање при сликовитом, драматичном описивању догађаја који се односе на нападе непријатеља на Данила. Занимљива је четврта целина у којој је више од половине АД распоређено на две стране на којима се говори о проглашењу Данила за епископа хумског. Можемо закључити да је ситуација готово идентична оној у другој целини и да писар прибегава бројном коришћењу књишких средстава онда када описује догађаје који су сакралног карактера. У последњој целини специфична је употреба АД у независној функцији. Овај пример АД налази се на самом крају и односи се на информацију о чудима које је Данило чинио за живота.

На основу дистрибуције АД може се потврдити да је АД наративно средство које има своју специфичну стилску и прагматичку функцију – употребљава се ради постизања сликовитијег и драматичнијег описивања догађаја.

У поређењу са *Житијем краља Милутина* од архиепископа Данила II (Цолић 2014), текстом у оквиру истог *Зборника*, учили смо сличности у стилу писања али и разлике које су оправдане с обзиром на чињеницу да су дела писала два различита аутора. Уочене сличности вероватно су мотивисане тежњом Даниловог ученика да свог учитеља подражава у стилу (Стојановић 1923: 104).³⁰

На основу компаративне анализе добијених резултата у оба истраживања могу се извести следећи закључци: 1) У Даниловом *Житију краља Милутина* АД је грађен само од активних партиципа, док се у нашој грађи јављају и пасивне конструкције. 2) У оба *Житија* уочава се ширење поље употребе адвербијалног АД, које се донекле поклапа. У *Житију краља Милутина* регистровано је допустно, условно, последично и начинско значење без елемената поређења, што у нашем тексту није пронађено. С друге стране, у нашем корпусу се јавља поредбено значење које тамо није потврђено. 3) У Даниловом *Житију* није уочен АД у функцији глаголске допуне, али је зато откривена нова функција АД, која досад није забележена – номинална допуна, чија се појава

³⁰ Напомињемо да је Данилов настављач допунио исто *Житије* последњим двама целинама, што је доказано чињеницом да се у њима о Данилу говори у трећем лицу (он иначе о себи говори у првом), али и тиме што је житије допуњено извесним информацијама које се односе на световне догађаје, као што је интерполација приче о побуни Стефана Дечанског, његовог хватања и ослепљивања од стране Милутина и прогонства у Цариград. Поменути промене веома су вешто уклопљене у композицију (Мак Данијел 2008: 22–23).

објашњава укрштањем потенцијала АД у номиналном пољу (као адноминалног детерминатора) и у пољу глаголске допуне (Цолић 2014: 59). 4) Однос АД и зависне реченице мање-више је у сагласју у оба *Житија*, с том разликом да у *Житију краља Милутина* АД односи апсолутну превагу над временском реченицом – процентуални однос 89,09%:10,91% (Цолић 2014: 60), док је у нашем тексту, иако АД преовладава, тај однос приближан – 50,75%:49,25%. 5) Такође, у нашој грађи регистрован је шири спектар значења која су могла бити исказана временском реченицом, попут значења временске ингресивности, које није потврђено у *Житију краља Милутина*.

Занимљиво је истаћи разлику у стилу писања Данила II и његовог ученика која се односи на функционално-семантичко поље темпоралности. Очекивано би било да су резултати показали обратну ситуацију, те да се у *Житију краља Милутина* јавља приближан однос АД и зависне реченице, а да у нашем тексту АД односи апсолутну превагу над временском реченицом с обзиром на то да *Житије краља Милутина* представља својеврсно *владарско* житије особеног квалитета оличеног у преплету духовних и световних карактеристика главног јунака, а *Житије архиепископа Данила II* право *светитељско* житије у којем се предност даје детаљима значајним за оцртавање „вечног“ религијског лика. Међутим, без обзира на чињеницу да се житије као жанр смешта у хагиографску књижевност која се налази у првом делу Толстојеве имагинарне пирамиде жанрова (1978: 15–23), те да је писано вишим стилем српскословенског језика, треба имати у виду да је реч о оригиналној књижевности коју одликују индивидуалне особености аутора, стога разлоге за неочекиване резултате овакве врсте треба потражити у томе.

3. Закључак

Резимирајући истраживање представимо и статистичке резултате до којих се у анализи дошло и протумачићемо их у односу према достигнућима досадашњих истраживања текстова писаних вишим и нижим стилем српскословенског језика како бисмо стекли увид у то којим стилем је писано ово житије.

У прегледаној грађи потврђено је ширење поља употребе АД – регистровано у српскословенском језику. Функција адвербијалног детерминатора проширена је поредбеним значењем. АД се јавља и као адноминални детерминатор, али ретко – једном у оквиру конструкције са АППз. и једном са ПППт. Конструкције АД забележене су и у функцији допуне одређених семантичких група глагола и у функцији независне реченице, што представља највећу иновацију у односу на старословенско стање.

У наредном делу у табеларном приказу представљена је учесталост употребе конструкције АД по типу партиципа, а у оквиру тога по функцијама и значењима.

функција	значење	АППз.	АППт.	ПППз.	ПППт.	АППз.+АППт.+ ПППз.+ПППт.
адвербијални детерминатор	временско	65,00%	90,48%	/	100%	79,07%
	узрочно	30,00%	9,52%	/	/	18,60%
	поредбено	5,00%	/	/	/	2,33%
	УКУПНО	58,82%	77,78%	/	40,00%	64,18%
глаголска допуна		8,82%	7,41%	/	/	7,46%
адноминални детерминатор		2,94%	/	/	20,00%	2,99%
независна функција		29,41%	14,81%	100%	40,00%	25,37%
УКУПНО		50,75%	40,30%	1,49%	7,46%	100%

Табела 2: Преглед функција и значења АД у *Житију* у процентима.

На основу процентуалног прегледа података у *табели 2* могу се извести следећи закључци: 1) у оквиру конструкције АД много је већа учесталост активних него пасивних конструкција, 2) у оквиру конструкција АД са активним партиципима, АД је забележен у већем броју примера са АППз. него са АППт., док је код пасивних конструкција другачија ситуација – АД је забележен у већем броју примера са ПППт. него са ПППз., 3) конструкција АД са АППз. могла је да искаже највећи број значења, 4) АД најзаступљенији је у функцији адвербијалног детерминатора и независне реченице (при том је већа учесталост адвербијалне функције у односу на функцију независне реченице забележена код свих типова партиципа, осим код ПППз. који се и не јавља у адвербијалној функцији) и 5) у функцији адвербијалног детерминатора највећи број примера интерпретиран је временском реченицом, затим по фреквенцији следе примери са узрочним и поредбеним значењем.

У поређењу са стањем забележеним у другим српскословенским житијима (Драгин 2007; Штрбац 2002) закључак је да су затечене ситуације мање-више у сагласју. Поређење добијених резултата са текстовима писаним српскословенским језиком нижег функционалног стила (Курешевић 2012а, 2012б) показало је да би се функционално-семантичка разуђеност могла сматрати одликом вишег стила.

Забележене су и иновације које се односе на правило о некорелативности субјеката и појаву субординираних/координираних везника уз АД. Употреба АД у условима идентичних вршилаца радњи у *Житију* је забележена у 19,40% примера (са АППз. 7,46%, са АППт. 10,45%, скоро сви у временском значењу,

са ПППт. 1,49%). Употреба субординираног везника уз конструкцију АД спорадична је појава – реализује се само у једном примеру са поредбеним значењем. Веза АД + *и* + главни предикат уочена је у два примера више.

Конкурентни однос АД и зависне реченице по функционално-семантичким пољима представљен је у следећој табели.

функционално-семантичко поље	АД	Реченица
време	50,75%	49,25%
узрок	3,86%	паратактички 90,34%
		хипотактички 5,80%
поредбеност	4,55%	95,45%
глаголска допуна	7,81%	92,19%
адноминална детерминација	2,22%	97,78%

Табела 3: Приказ процентуалног односа АД и реченице по функционално-семантичким пољима.

Функционално-семантичко поље које је у овом контексту нарочито значајно јесте временско, будући да је иманентна одлика АД временска интерпретација. Стога следи табеларни и процентуални приказ овог поља.

	антериорност	Симултаност			ингресивност	терминативност
		линеарна потпуна	линеарна делимична	пунктуална		
АД са АПШз.	3,70%	1x	57,89%			
АД са АППт.	66,67%			9,09%		
АД са ПППт.	7,41%					
временска реченица	непосредна јачо 18,52% јача 3,70%		јача 26,32% контекстуална фреквентивност јача 15,79%	јача 63,64% јачо 27,27%	3x отњиљанје	6x доњиљанје донјиљанје

Табела 4: Временско функционално-семантичко поље.³¹

На основу процентуалног прегледа података у табелама бр. 3 и бр. 4 јасно је да зависна реченица односи апсолутну превагу над АД, осим у временском функционално-семантичком пољу, где је употреба АД у односу на временску реченицу забележена у једном примеру више. Занимљиво је истаћи да се у

³¹ Процент је приказан у односу на укупан број примера АД и реченице у одређеном временском субпољу.

оквиру истог поља прибегава реченици онда када је потребно маркирати специфичне нијансе и значења (непосредну антериорност, пунктуалну симултаност, контекстуалну фреквентивност, ингресивност, терминативност). Добијене резултате упоредили смо са оним из *Српске Александриде* (Курешевић 2012а: 182–184) где је у пољу антериорности забележена приближна учесталост употребе АД и временске реченице, док у пољу линеарне симултаности реченица односи превагу над АД. У нашем истраживању је потврђена обрнута ситуација – и у пољу антериорности и у пољу линеарне симултаности преовладава употреба АД.

Житије архиепископа Данила II свакако је текст написан српскословенским језиком вишег функционалног стила. Иако је АД сам по себи књишка црта, поједини аспекти његове употребе нарочито упућују на висок стил – широк синтаксичко-семантички опсег, одсуство понародњавања, као и његова појава у реченицама без глагола у личном глаголском облику, која је посебно карактеристична за језик Димитрија Кантакузина, мада није страна ни другим писцима ресавске епохе, као ни језику светога Саве и Доментијана (Курешевић 2007: 433). У сфери зависне реченице, на виши стил указује њено моделовање према старословенском моделу.

ИЗВОР

Даничић, Ђ. (1972). *Животи краљева и архиепископа српских. Написао архиепископ Данило и други. На свијет издао Ђ. Даничић*. London: VARIORIUM REPRINTS.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић, Димитрије (1991). *Историја старе српске књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Грковић-Мејдор, Јасмина (2001). *Питања из старословенске синтаксе и лексике*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Грковић-Мејдор, Јасмина (2007). *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Даничић, Ђ. (1972). *Предговор. У: Животи краљева и архиепископа српских. Написао архиепископ Данило и други. На свијет издао Ђ. Даничић*. London: VARIORIUM REPRINTS.
- Драгин, Наташа (2007). *Језик Теодосијевог Житија светог Саве у препису монаха Марка из XIV века*. Нови Сад: Тиски цвет.
- Дуриданов, Иван (ур.) (1991). *Грамматика на старобългарския език. Фонетика, морфологија, синтаксис*. Софија: Издателство на Българската академия на науките. <http://www.promacedonia.org/id_gram/index.htm>
- Ђорђевић, Петар (1975). *Старословенски језик*. Нови Сад: Матица српска.
- Курешевић, Марина (2006). Апсолутни датив у српској средњовековној писмености. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. XLIX/1: 35–112.

- Курешевић, Марина (2007). Функционална раслојеност српскословенског језика посматрана кроз употребу апсолутног датива. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. L: 427–445.
- Курешевић, Марина (2012а). *Синтаксичке одлике Српске Александриде*. (Докторска дисертација). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Курешевић, Марина (2012б). Хипотактичке структуре у Варуховом открићењу (у препису из рукописног зборника манастира Никољац број 52). У: *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас: зборник радова* (ур. Јелица Стојановић и др.). Никшић: Друштво чланова у Црној Гори, Одјелење за српски језик и књижевност – Нови Сад: Матица српска. 181–195.
- Курешевић, Марина (2013). Прилог познавању сакралног стила српскословенског језика: апсолутни датив. У: *Теолингвистичка проучавања словенских језика* (ур. Јасмина Грковић-Мејдор, Ксенија Кончаревић). Београд: САНУ. 401–417.
- Мак Данијел, Гордан (2008). Данило Други. (Предговори). У: *Данило Други. Животи краљева и архиепископа српских. Службе*. Београд: Просвета. 7–25.
- Мак Данијел, Гордан (1989). *Данилови настављачи, Данилов ученик, други настављачи Даниловог зборника*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Павловић, Слободан (2013). *Узроци и механизми синтаксичких промена у старосрпском језику*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Стојановић, Љубомир (1923). *Критичка разматрања*. У: *Житија краљева и архиепископа српских. Од архиепископа Данила и других*. Београд: Српска краљевска академија.
- Толстой, Никита И. (1978). Однос старог српског књишког језика према старом словенском језику. (У вези с развојем жанрова у старој српској књижевности). *Научни састанак слависта у Вукове дане*. 8/1: 15–23.
- Трифуновић, Ђорђе (1976). Проза архиепископа Данила II. *Књижевна историја*. IX/33: 3–71.
- Трифуновић, Ђорђе (1990). *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*. Београд: Нолит.
- Трифуновић, Ђорђе, Зорица, Витић (1999). Житије краља Драгутина, у монаштву Теоктиста – прилог познавању рукописног наслеђа архиепископа Данила II. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. XLVII/1: 117–141.
- Ћирковић, Сима, Раде Михаљчић (ур.) (1999). *Лексикон српског средњег века*. Београд: Knowledge.
- Цейтлин, Р. М, Р. Вечерка, Э. Благова (ред.) (1994). *Старославянский словарь по рукописям X-XI в.* Москва: Русский язык. <<http://ksana-k.ru/?p=803>>
- Цолић, Александра (2015). Апсолутни датив у Житију краља Милутина од архиепископа Данила II. *Прилози проучавању језика*. 46: 17–56.
- Штрбац, Гордана (2002). Апсолутни датив у Доментијановом Житију светог Саве. *Прилози проучавању језика*. 33: 5–18.
- *
- Antonić, Ivana (2001). *Vremenska rečenica*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Collins, Daniel E. (2004). Distance, Subjecthood, and the Early Slavic Dative Absolute. *Scando Slavica*. 50: 165–181.
- Corin, Andrew R. (1995). The Dative Absolute in Old Slavonic and Old East Slavonic. *Die Welt der Slaven*. XL/2: 251–284.
- Gradiner, S. C. (1984). *Old Church Slavonic. An Elementary Grammar*. Cambridge – London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sydney: Cambridge University Press.

- Grković-Major, Jasmina (2010). The Role of Syntactic Transitivity in the Development of Slavic Syntactic Structures. U: *Diachronic Slavonic Syntax. Gradual Changes in Focus* (ur. Björn Hansen, Jasmina Grković-Major). Wiener Slawistischer Almanach (Sonderband 74). München – Berlin – Wien. 63–74.
- Stanislav, Jan (1993–34). Dativ absolutný v starej cirkovnejslovančine. *Byzantoslavica*. V: 1–112.
- Večerka, Radoslav (1961). *Syntax aktivních participií v staroslověnině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Branislava Marjanović

DATIVE ABSOLUTE AND SUBORDINATE CLAUSE IN THE *VITA OF ARCHBISHOP DANILLO II*

Summary

This paper deals with the syntactic and semantic features of the dative absolute (DA) in the text *Vita of archbishop Danillo II*. Special attention is paid to the competitive relation to the subordinate clause (especially temporal), a device existing both in a literary language and in a vernacular. In this text the construction of DA is confirmed in adverbial and adnominal function, as a verb complement, and also in the function of an independent sentence which represents the biggest deviation from the canon. The percentage of DA examples in co-referential construction does not deviate much from the number of examples in other Serbian Church Slavonic documents. Regarding the nominal component, no significant deviation from the OCS model is noticed, nor in the use of DA in combination with the conjunctions. The subordinate clause is formed according to the OCS model and predominates in every semantic field except in the field of temporal determination, where the number of examples of both means is approximately the same (DA is recorded in two example more). Speaking from the stylistic aspect, it can be said that the text is written in the Serbian Church Slavonic of the higher functional style.

Key words: Serbian Church Slavonic, *Vita of archbishop Danillo II*, dative absolute, subordinate clause, functional stratification.

Мср. Бранислава Марјановић
 Универзитет у Новом Саду
 Филозофски факултет
 Др Зорана Ђинђића 2
 21000 Нови Сад
 Србија
 Имејл: branislava91@hotmail.co.uk